

קשור למשנה הבאה, ומבחינת התנא בין הקדש יחיד שהוא כולל גם את הענפים והנבייה, ובין גזברים שלקחו עצים ששם אין מעילה בשיפוי ובנבייה. [ונראה שגם רש"י מודה לפירוש הראשון, שהקנים שבחורש כלולים בהקדש. וכן לאורך גיסא, גם לפי הפירוש הראשון מועלים בנבייה, והדבר מפורש בתוספתא (מעילה א, יב) וכן בגמרא בתמורה (לא). אלא שצריך עיון מדוע הרמב"ם השמיט זאת] (עפ"י לקוטי הלכות. [וזה דלא כדמשמע בקרן אורה בסוף הפרק שלדעת הרמב"ם אין מועלים בשיפה ובנבייה כי אינם ראויים לשום מלאכה]. דייק שם כפירוש הרמב"ם, כי לפי רש"י לא היה לבעלי הש"ס לצרף קטע זה למשנה זו אלא למשנה שלאחריה. ונראה שאין זו קושיא, וגדולה מזו ראינו לעיל יא-יב שהפסיק הש"ס בדין תורין שלא הגיע זמנם, בין דברי ת"ק לר"ש (ויש מגיחים שם). וכמדומה שמצינו כיוצא בזה בחלוקת הפרקים במשניות, שלעתים מתחיל התנא נושא חדש בסוף פרק קודם, ועיקרו שייך לפרק הבא. ואכ"מ).

דף יד

'איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה – רבי יוחנן אמר אסורה וריש לקיש אמר מותרת. רבי יוחנן אמר אסורה – דלא בטלה עובד כוכבים. וריש לקיש אמר מותרת – מימר אמר, היא גופה לא מצלה, לדידי מצלה?'. נראה שבין לר' יוחנן בין לריש לקיש, התיחסות עובדי ע"ז לשברים אינה כהתיחסותם לע"ז כשהיתה שלמה, שהרי הם מקפידים על שלימות צורתה, כפי אמונתם בצורה ההיא, אלא שעדיין הם מחזיקים את השברים בכבוד ובאותו ענין של קודם וסובר ר' יוחנן שאין כאן ביטול, וריש לקיש סובר שאינם נוהגים בה כבוד אלא על שם העבר, וחסרון מציאות השלימות בתבנית הצורה, שולל מלב עובדיה את עיקר עבודתן, [ומה שאמרו 'איהי נפשה לא אצלה...'] אין הכוונה שלוקחים מזה מופת על ביטול ענינה מראש, שהרי כשם ששאר בחינות של העדר ראייה ושמיעה והילוך וכיו"ב אינם מבטלים ענינה מלב עובדיה, כך שבירה כיוצא בהן, אלא שענין הביטול הוא מפני שאינה ראויה עוד לעיקר עבודתם].

ונראה שלר' שמעון בן לקיש אף אם השברים עומדים לתקנם – מכל מקום נתבטלו שהרי עתה אינם חשובים לכו"מ, ומאידך לר' יוחנן אפילו אינם עומדים לתיקון נחשבים לעובדיה, על שם העבר (עפ"י חזון איש סא, ט. והוכיח זאת מהסוגיות בע"ז מב: מט:).

ע"ש (בסק"ג) עוד שלריש לקיש השברים מותרים גם אם בעליה לא ידעו כלל על השבירה, כי עצם הדבר שאין לה עובדים ואינה מיועדת לעבודה – מפקיע שם עכו"ם ממנה. וכן מבואר בדברי הראשונים שם מב. ואולם כתב הריטב"א שם שזה רק לריש לקיש, אבל לר' יוחנן אין די ב'אוש שלא מדעת' אלא צריך יאוש וביטול בפועל, וכפי שבאר זאת באבי עזרי (מהדו"ו, עכו"ם ת, יא) שבוה גופא תלויה מחלוקת ריו"ח ור"ל בע"ז שנשתברה מאליה, אם די במה שאינה משמשת כבר לאליל, או צריך ביטול בפועל.

'אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה: אפרוחים כאן וכאן מותרין. ביצים – כאן וכאן אסורין... – שגזרו חכמים על הביצים, לפי שהן נצרכות לאילן (עפ"י רש"י ותוס' ע"ז מב: וכן משמע ברמב"ם הל' עכו"ם ז, יב שהוא איסור הרבנות). ומשמע ברש"י, וכן פסק הרמב"ם, שהקן עצמו מותר כאשר נעשה מעצים דעלמא, ואינו בכלל גזרה זו. [ונראה הטעם לחלק, והלא גם הקן זקוק לתמיכת העץ – לפי שהגידון הוא ליהנות מעצי הקן, והם הלא באו מבחוץ ואינם נחשבים כלל כגידולי איסורי הנאה. משא"כ הביצה כמות שהיא, צריכה לאילן זה, והרי היא נראית קצת כגידולין]. ואף על פי שבאילן הקדש אסור הקן בהנאה מדרבנן, לא הוצרכו לגזור כן באשרה מפני שהכל בדלין הימנה (עפ"י רש"י בע"ז מב:).

ואולם התוס' כאן סוברים (לפי רבי יוחנן) שאין לחלק בין קן של אילן הקדש לקן שבאשרה, כאן וכאן הקן עצמו אסור בהנאה.

'אמר שמואל: בונין בחול ואחר כך מקדישין...' פרשו התוס' לפי שאין הקדש מתחלל על המלאכה. והיה ראוי למתנדב מעות שלא להקדיש מעותיו אלא האומנים יעשו בשביל הקדש והמתנדב ישלם לאומנים מן החולין, אבל אי אפשר להזהר בזה ודרכו של המתנדב להקדיש מעותיו, לפיכך תיקנו שהגזברים יטלו את החומרים בהקפה ולא יקדישום, וכן האומנים יעשו על דעת שהשבח שלהם, ורק אחר כך יחללו המעות על הבנין הגמור.

ולכאורה היו יכולים לחלל המעות על החומרים, רק האומנים יקנו שבח המלאכה לעצמם – אלא שלפי דעה אחת (בב"ק צט.) אין אומן קונה בשבח כלי, ולא זכו האומנים בשבחם אלא יש להם חוב בעלמא. ואפילו לפי דעת הסובר אומן קונה בשבח כלי – אין זה אלא לענין שאם הזיקו פטור או לענין זכות כנגד בעל הבית אם לא פרעו, אבל הלא הבעלים יכול לפרוע לאומן בעל כרחו וליטול הגוף והשבח [כמו שכתב הקצות החשן (שו"ד) בשם הראשונים ז"ל] – הלכך עדיין נחשב הדבר כמתחלל על המלאכה, אבל כשגם החומרים עדיין של חול הרי הבנין כולו חול עד שיחלל עליו המעות.

ומה שאין מחללים על המלאכה אינו אלא הידור לכתחילה כשאפשר הדבר, אבל מעיקר הדין הקדש מתחלל על המלאכה ועל החוב, וכמו שאמרנו בסוגינתו בהמשך **דלא איכא בנין** ומכל מקום מחללים המעות על שכר האומנים, אבל כמה שאפשר אנו מחזירים לחלל על דבר בעין, הלכך בונים בחול ואחר כך מחללים (עפ"י חזון איש מנחות כח, טו–טז. וע"ש בהמשך ובמעילה לח, ה. וע' גם בקרן אורה; משנה למלך סוף הלכות שקלים).

'תיחול קדושת מעות אבנין'. ואם תאמר הלא אין הקדש מתחלל על הקרקע (כמו שלמדו בכלל ופרט וכלל – בעירובין לא: ועוד?) ויש לומר שלענין זה נחשב 'תלוש ולבסוף חיברו' כתלוש. ועוד, כאן בפרט נחשב כתלוש שהרי אם לא יתקדש עומד הוא לתלישה (עפ"י תוס' עירובין לא: ד"ה ונתן. וע' גם בתוס' בע"ז מח. ד"ה גדעו) שהוכיחו שלדעת שמואל בית נחשב כתלוש.

ע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ב מא. דוגמאות נוספות לסברא כזו שאילו לא יחול הדבר יהא דין החפץ נותן שראוי לחול עליו, הלכך חל עתה – ע' באבני נזר אה"ע ריד, ב וח"מ עד.

(ע"ב) 'מותר הקטורת מה היו עושין בו, היו מפרישין (ממנה) שכר האומנין ומחללין אותה על מעות האומנין ונותנין אותה לאומנין וחוזרין ונוטלין אותה מתרומה חדשה'. בדוקא חיללו באופן זה, ליתנה לאומנים בשכרם, ולא מכרוה לאחרים – כדי לשמור הענין בצנעה, כמו שפרש רש"י בשבועות י. ע"ע במובא שם ביוסף דעת).

ואף על פי שהקטורת קדושה בקדושת הגוף [שהרי נפסלת במגע טבול יום כמו שאמרנו בפ"ק דפסחים] – מועיל לה פדיון מפני שלב בית דין מתנה על כך (תוס' הרא"ש בשטמ"ק אות לד. וראה עוד בהרחבה בחזו"א מנחות כח, ז ובקהלות יעקב שבועות ו).

'אמר רב פפא: אי בעצים דמכאן ואילך – הכי נמי, אלא כי תנן במתניתין בעצים דיומיה'. יש לשאול, התינה לטעמו של רב פפא, אין חשש תקלה בזמן מועט, אבל לפי הטעם הראשון שאין מחללים על המלאכה עדיין קשה מדוע מקדישים את העצים מיד ולא בתום הבנין?

יש לומר לפי הטעם הראשון אפשר להעמיד משנתנו בשעובדים בחנם. ולא היה קשה אלא לרב פפא משום שעלולים ליהנות מהם (עפ"י חזו"א מנחות כט, יט. וע' גם בקרן אורה ובשפת אמת).

דף טו

'כל חלב לה' – לרבות אימורי קדשים קלים למעילה'. אף על פי שהאימורים מיוחדים לה', והיה ראוי שימעלו ללא לימוד מיוחד שהרי הם קדשי ה' – צריך לומר כיון שבתחילת הקדשם לא היו בדין מעילה, שוב אי אפשר לחול בהם דין מעילה אחרי כן, כסברה המוזכרת לעיל (יב.) 'מי איכא מידי דמעיקרא לא אית ביה מעילה ולבסוף אית ביה מעילה' (עפ"י גליונות קהלות יעקב. וצ"ע בסוגיא דתמורה לב:).

'אילימא בקדשי בדיק הבית, אפילו כי מתו נמי לא יהא אלא דאקדיש אשפה לבדיק הבית לאו אית בה מעילה...'. התוס' הקשו הלא אשפה ראויה היא להיפדות, לא כן קדשים שמתו אי אפשר לפדותם, שהרי טעונים העמדה והערכה. ותרצו שהגמרא כאן נוקט כפי הדעה שקדשי בדיק הבית אינם בכלל 'העמדה והערכה'. או מדובר כאשר העמדו ונערכו קודם שמתו.

ואולם הרמב"ם פסק (ערכין ה) שגם קדשי בדיק הבית צריכים העמדה והערכה, ואף על פי כן פסק (מעילה ג) קדשי מזבח שמתו יצאו מידי מעילה – משמע שקדשי בדיק הבית שמתו לא יצאו מידי מעילה. והלא אינם ראויים להיפדות, וכקושית התוס'.

ונראה לומר שרק בקדשי מזבח שייך דין 'קדשים שמתו' מפני שעיקר קדושתם היא למצוותם וכיון שאינם ראויים עוד למצוותם פקע מהם תורת קדשי ה', לא כן קדשי בדיק הבית שעל ידי ההקדש נעשים קנין גבוה בעצם הדבר המוקדש, אין הקדשם תלוי במצוותם ולא איכפת לנו במה שאינם ראויים למצוותם [והוא הדין והוא הטעם לענין דין 'נעשית מצוותו' – נראה שאינו שייך אלא בקדשי מזבח ולא בקדשי בדיק הבית] (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי מעילה ב, ה. ובעין זה נקטו עוד אחרונים, בסגנונות שונים, לחלק בין קדשי מזבח ובין קדשי בדיק הבית. ע' מנחת ברוך פו; אור שמח מעילה ה, י; זרע אברהם יא, יד; אבי עזרי (קמא) מעילה ה, יד). או יש לומר לאידך גיסא; לדעת הרמב"ם שקדשי בדיק הבית צריכים העמדה והערכה, לאחר מיתתם אין בהם מעילה כלל, אף לא מדרבנן, שהרי אינם בני דמים כלל. ולכך דייק הרמב"ם לכתוב 'קדשי מזבח' דוקא (קרן אורה).

לכאורה נראה לדחות הדיוק מדברי הרמב"ם, כי יתכן שכתב 'קדשי מזבח' משום שאו הדין פסוק בכל אופן שיצאו מידי מעילה, משא"כ בקדשי בדיק הבית, יש אופנים שלא יצאו – כשאין חסרון 'העמדה והערכה', כגון שנערכו מחיים וכמו שכתבו התוס'. ואולם המשנה-למלך (ערכין ה, יב) דייק מלשון הרמב"ם שלדעתו אין מועילה העמדה והערכה מחיים לפדות לאחר מיתה (וכדברי התוס' בחולין קלה, דלא כתוס' כאן. וע"ע שעה"מ בכורים י, ב; חזו"א בכורות כב, א). ולפי זה אין פדיון לקדשי בדיק הבית בכל אופן, וחזר ונראה הדיוק מלשון 'קדשי מזבח' שכתב הרמב"ם (עפ"י קרן אורה).

יש שכתבו לפרש שגם התוס' מודים לסברת האחרונים הנ"ל, ואעפ"י כן נקטו שאין מעילה בקדשי בדיק הבית שאי אפשר לפדותם, ולא משום שאינם ראויים למצוותם – כי טעם זה אינו שייך בקדושת בדיק הבית כאמור – אלא לפי שאין שייך מושג 'דמים' (וממילא 'קדושת דמים') אלא בראוי לפדיון, משום שדבר שאינו שוה למוכרו וליקח דמים בעדו, אינו נחשב 'בר דמים' כלל [כעין שכתב בנתיבות-המשפט (קמא, א) לענין תשלומי נזקין]. וכבר דנו אחרונים בסברה זו ובמסתעף. ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב מו, ז; סוף ספר חדושי מרן רי"ז הלוי; קהלות יעקב ו; בית ישי צג הערה ד; קלה הערה ג; מתן קדש].